

Modālie darbības vārdi Ērģemes izloksnē¹

Modal verbs in the subdialect of Ērģeme

Anete Daina

Latviešu valodas institūts

Latvijas Universitāte

Kalpaka bulvāris 4, Rīga, LV-1050, Latvija

E-pasts: anete.daina@lu.lv

Ērģemes izloksne ir vidus dialekta Vidzemes vidus izloksne un viena no vairāk izpētītajām latviešu valodas izloksnēm gan fonētikas un morfoloģijas, gan arī leksikas aspektā, taču atsevišķa uzmanība tieši modālo darbības vārdu lietojumam nav pievērsta. Rakstā veikts ieskats un analizēts modālo darbības vārdu *varēt*, *drikstēt*, *gribēt*, *vajadzēt* lietojums no izteikto modālo nozīmju skatpunkta epistēmiskās un deontiskās modalitātes kontekstā, kā arī aplūkotas to fonētiskās un gramatiskās iezīmes. Minētie darbības vārdi rakstā aplūkoti konstrukcijā ar patstāvīgā darbības vārda nenoteiksmi, taču tie var tikt lietoti arī kā pilnnozīmes darbības vārdi un būt patstāvīgi izteicēji. Analizējot modālos darbības vārdus, jāņem vērā arī to lietojums noliegumā, tāpēc rakstā modalitātes un nolieguma attieksmes aplūkotas noliegta modālā darbības vārda gadījumā, taču noliegta var būt arī darbības vārda nenoteiksme, kuru modificē modālais darbības vārds. Modālo darbības vārdu analīzei izmantoti piemēri no 20. gs. vidū vāktiem un fonētiski transkribētiem izloksnes materiāliem. Raksta autore modalitātes un modālo darbības vārdu pētniecībai līdz šim pievērsusies jau vairākos diskursos (piem., interneta komentāros, publicistikā, latviešu valodas tekstu korpusos, prezidentu runās), kur tie aplūkoti citu modalitātes izteikšanas līdzekļu starpā. Izloksnes materiāls par pētījuma avotu izvēlēts, lai turpinātu gūt vispusīgu ieskatu modālo darbības vārdu lietojumā, savukārt tieši Ērģemes izloksne izvēlēta, jo raksta autore tās pētniecībai no dažādiem aspektiem pievērsusies arī iepriekš.

Atslēgvārdi: modalitāte; modālie darbības vārdi; iespējamība; nepieciešamība; Ērģemes izloksne.

Ievads

Modalitāte ir semantiska kategorija, kas izsaka teksta autora attieksmi, viedokli, vērtējumu vai nu par sprieduma saturu, vai arī par situācijas norisi (piem., Lyons 1977, 452; Kiefer 1994, 2516; Skujiņa 2007, 236). Tomēr, kā norāda Heiko Narogs (*Heiko Narrog* 2012, 5), valodniecībā ir divas dažādas modalitātes izpratnes: viena saistīta

¹ Raksts izstrādāts Latvijas Zinātnes padomes fundamentālo un lietišķo pētījumu projektā „Jauna pieeja latviešu ģeolingvistiskajos pētījumos: atvērtie dati” (Nr. lzp-2018/1-0213).

ar teksta autora attieksmi, otra – ar faktiskumu jeb īstenību. Piem., Andra Kalnača (2007, 166, 168) norāda, ka vissenākais modalitātes iedalījums saistāms ar realitātes / irealitātes semantisku opozīciju, resp., izteikuma saturs tiek vērtēts kā atbilstošs vai neatbilstošs reālai darbībai jeb īstenībai, tas ir saistīts ar dažādi gramatizētu teksta autora attieksmi pret īstenību, tomēr, „mūsdienu valodu gramatiskajā aprakstā ienākot filozofijas un formālās loģikas principiem, modalitātes analizē un klasifikācijā par svarīgāko tiek uzskatīta teksta autora attieksme vai nu pret darbības norisi, vai arī izteikuma saturu”.

Modalitātes kategoriju raksturo divi jēdzieni – iespējamība un nepieciešamība (piem., Bybee, Fleischman 1995, 4; Larreya 2009, 9; Palmer 2013, 9) –, kas ir pamatā dažādām sīkākām modālajām nozīmēm, piem., varbūtībai, pavēlei, prasībai, atļaujai, aizliegumam, ieteikumam u. c. (sk. Mindt 1995, 45; Leech 2013, 72; Matthews 2014, 99). Tā, piem., izteikt atļauju nozīmē padarīt darbību iespējamu, savukārt norādīt, ka kas ir obligāti izdarāms, nozīmē padarīt to nepieciešamu (Palmer 2013, 8).

Modalitāte literatūrā aplūkota, to iedalot dažādos paveidos, no kuriem plašāk pazīstams iedalījums epistēmiskajā un deontiskajā modalitātē (Haan 2006, 29; Palmer 2013, 2). Ir pazīstami arī vēl citi modalitātes paveidi, piem., dinamiskā modalitāte (Palmer 2001), bulētiskā un teleoloģiskā modalitāte (Fintel 2006, 21), alētiskā modalitāte (Nuyts 2006, 8–9). Epistēmiskā modalitāte saistīta ar vērtējuma izteikšanu par sprieduma saturu un tā atbilst realitātei un tādu modālo nozīmju izteikšanu kā iespējamība, varbūtība, nepieciešamība (Skujiņa 2007, 107; Palmer 2013, 6; Matthews 2014, 126), savukārt deontiskā modalitāte saistāma ar darbību, stāvokļu vai notikumu ietekmēšanu un tādām modālām nozīmēm kā pavēle, aizliegums, ieteikums (Skujiņa 2007, 84; Palmer 2013, 6; Matthews 2014, 99).

Savukārt modālie darbības vārdi ir viens no modalitātes izteikšanas līdzekļiem (Skujiņa 2007, 236–237). Tie ir patstāvīgi darbības vārdi, kas attiecīgā kontekstā kļūst par palīgnozīmē lietotiem darbības vārdiem un patstāvīgajam vārdam – infinitīvam – piešķir semantisku niansi un modalitāti, kā arī norāda uz konstrukcijas personu, laiku, kārtu un izteiksmi, jo nenoteiksme šīs funkcijas nespēj veikt (Ivulāne 2010, 32; 2012, 78).

Modālie darbības vārdi var tikt lietoti arī noliegumā, tāpēc vairākos pētījumos īpaša uzmanība pievērsta modalitātes un nolieguma attieksmēm. Kā norāda A. Kalnača (2014, 72), aktuāls ir jautājums, vai modalitāte un noliegums teikumā īstenojas neatkarīgi viens no otra un vai tiek noliegts spriedums, kas ir teikuma pamatā, vai modalitāte. Rakstā analizētajos izloknes piemēros modalitātes un nolieguma attieksmes aplūkotas noliegta modālā darbības vārda gadījumā, taču noliegta var būt arī darbības vārda nenoteiksme, kuru modificē modālais darbības vārds, piem.:

- (1) *Izvēloties mārdadžu produktus, jāpievērš uzmanība tieši silimarīna saturam, jo no tā atkarīgs, kā aknu šūnu membrāna iztur toksīnu triecienus, – varētu teikt: silimarīns padara aknu šūnu par neieņemamu cietoksni, un toksīni to nevar uzveikt.* (LVK2018)
- (2) *Pat, ja pie stūres nebūs atradies automašīnas saimnieks, bet cits cilvēks, auto tiks konfiscēts, tāpēc A. Linkevičs aicina auto īpašniekus padomāt, vai ir vērts*

aizdot savu mašīnu, jo atpakaļ to var nedabūt vai arī būs jāšķiras no krietnas naudas summas, ja vainīgais nevarēs vai negribēs maksāt. (LVK2018)

- (3) *Nē, tu nedrīksti tagad iet projām, nekādā ziņā!* (LVK2018)
 (4) *Tu drīksti neatbildēt uz šo retorisko jautājumu, jo tas ir retorisks!* (Tīmeklis2020)

(1) un (2) piemērs pārstāv epistēmisko modalitāti, savukārt (3) un (4) – deontisko modalitāti. (1) un (2) piemērs saistīts ar iespējamības jēdzienu. Abu piemēru atšķirība ir tā, ka ar modālo darbības vārdu noliegumā pateikts, ka toksīnu iespējamība / spēja uzveikt aknu šūnu cietoksni nepastāv. Savukārt (2) gadījumā, kur noliegta ir darbības vārda nenoteiksme, nevis modālais darbības vārds, pateikts, ka pastāv iespējamība nedabūt atpakaļ automašīnu. (3) ar modālo darbības vārdu noliegumā izteikts aizliegums, resp., tiek pateikts, ka adresātam iespēja iet projām nepastāv, savukārt (4) piemērā tiek dota atļauja neatbildēt, resp., tiek pateikts, ka adresātam pastāv iespēja neatbildēt uz jautājumu. Šāda piemēru interpretācija saskan arī ar A. Kalnačas (2014, 75) hipotēzi, ka teikumos ar modālajiem darbības vārdiem noliegums iespaido modalitāti, bet ne pašu spriedumu. Šī atziņa rakstā tiek ņemta vērā, taču ne padziļināti analizēta.

Latviešu valodniecībā līdz šim ir veikti pētījumi par atsevišķiem modālajiem vārdiem, piem., *derēt* (Ivulāne 2010), *vajadzēt* (Kalnača 2013a; Kalnača, Lokmane 2022), *varēt* (Daina 2015). Šajā rakstā aplūkots modālo darbības vārdu *varēt*, *drīkstēt*, *gribēt*, *vajadzēt* lietojums apgalvojumā un noliegumā, proti, to izteiktās modālās nozīmes, kā arī fonētiskā un gramatiskā dažādība Ērgemes izloksnē, kas ir viena no vidus dialekta Vidzemes vidus izloksnēm (Endzelīns 1954, 127; Rudzīte 1964, 67, 408–409). Minētie darbības vārdi rakstā aplūkoti konstrukcijā ar patstāvīgā darbības vārda nenoteiksmi, taču tie var tikt lietoti arī kā pilnnozīmes darbības vārdi un būt patstāvīgi izteicēji, piem., *es varu / drīkstu visu, es gribu ābolu, man vajag cepuri*, kas būtu atsevišķa pētījuma objekts, lai noskaidrotu, vai šādos gadījumos patstāvīgā darbības vārda nenoteiksme nav realizēta tikai virsējā struktūrā.

Raksta autore modalitātes un modālo darbības vārdu pētniecībai līdz šim pievērsusies, analizējot interneta komentāru, publicistikas un latviešu valodas tekstu korpusu materiālus (Daina 2015, 89–102), kā arī Latvijas Valsts prezidentu runas (Daina 2018, 21–43, 2018a, 20–37), kur tie aplūkoti citu modalitātes izteikšanas līdzekļu starpā. Izloksnes materiāla izvēli par pētījuma avotu motivējusi zinātniska interese apzināt modālo darbības vārdu lietojuma īpatnības dažādos diskursos, savukārt tieši Ērgemes izloksnes izvēle nav nejauša – raksta autore tās pētniecībai no dažādiem aspektiem pievērsusies arī iepriekš, sniedzot vispusīgu pārskatu gan par tās un kaimiņu izlokšņu fonētiskajām, gramatiskajām un leksiskajām iezīmēm (Daina 2016, 16–78), gan par konkrētiem jautājumiem, piem., supīna un 1. konjugācijas verbu lietojumu (Daina 2020, 38–42), tomēr verba modalitāte līdz šim tuvāk aplūkota nav.

Ērgemes izloksni aprakstījusi Elga Kagaine un Silvija Raģe „Ērgemes izloksnes vārdnīcā” trīs sējumos (1977, 1978, 1983), kā arī S. Raģe pētījumā „Ērgemes, Lugažu un Valkas izloksnes fonētika un morfoloģija” (1964, rakstā izmantots 2003. gada publicējums). Minētajos darbos gan nav pievērsta atsevišķa uzmanība modālajiem

darbības vārdiem, taču rakstā aplūkoto darbības vārdu nozīmju skaidrojums pieejams „Ērgemes izloknes vārdnīcā”, kas ņemts vērā arī rakstā.

Raksta piemēru analīzes pamatā ir E. Kagaines un S. Raģes vākums Ērgemes izloksnē 20. gs. vidū, kas glabājas Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūtā. Materiāls apkopots vairākās kladēs, kur teicēju stāstījums pierakstīts fonētiskajā transkripcijā. Rakstā apzināts materiāls no 11 kladēm (aiz katra piemēra rakstā iekavās norādīts klades numurs un piemēra atrašanās lappuse), kurās atspoguļota vairāku teicēju runa (piemēru analīze rakstā veikta, ņemot vērā teicēju maiņu un identitāti). Rakstā izmantotajos piemēros nav atspoguļotas zilbes intonācijas, šaurā un platā *e*, *ē* šķītrums un līdzskaņu *j* un *v* vokalizācija; divskanis *o* ir apzīmēts kā *uo*.

1. Modālais darbības vārds *varēt*

Modālā darbības vārda *varēt* pamatnozīme saistīta ar iespējamības un spējas izteikšanu, kā arī tas var tikt lietots verba *drīkstēt* nozīmē (llvv.tezaurs.lv/var%C4%93t). Pētot darbības vārda *varēt* lietojumu interneta komentāros, novērots, ka atkarībā no konteksta un formas tas var paust tādas modālās nozīmes kā iespējamība, ieteikums, atļauja, norādījums u. c. (Daina 2015).

Konteksta un konsituācijas nozīmību modalitātes noteikšanā atzīst arī Džefrijs Līčs (*Geoffrey Leech* 2013, 72), ko labi parāda arī latviešu valodas materiāls, piem.:

(5) *Tu vari iet.* (LVK2018)

Bez konteksta šo frāzi var uztvert gan kā atļauju, gan pavēli. Konteksts rāda, ka tas drīzāk interpretējams kā norādījums:

(6) *[..] aizdomīgi paskatījusies uz izaicinoši apģērbto sekretāri, vērsās pie Naginska. – Mazliet jāaprunājas, – viņa teica un, paņēmusi krēslu, apsēdās blakus Edmundam. – Tu vari iet. – Viņš ar galvu pamāja Ingai. Meitene pagriezās un, atklāti demonstrējot savu neapmierinātību, lepnā gaitā izgāja no kabineta.* (LVK2018)

Par norādījumu liecina uzrunātās personas neapmierinātība ar rīkojumu. Atļaujas gadījumā uzrunātā persona būtu pateicīga, jo būtu to gaidījusi un, iespējams, pat lūgusi.

Dž. Līčs (2013, 73) turpina, ka tāpat *can* ‘varēt’ gadījumā ne vienmēr ir skaidri iespējams nošķirt iespējamības modālo nozīmi no spējas, piem., latviešu valodā:

(7) *Īpaša sajūta ir atrasties lidmašīnā, kad apkārt neko **nevar redzēt** un jāpaļaujas tikai uz informāciju, ko var nolasīt no mērinstrumentu kontroles paneļa.* (LVK2018)

Teikuma daļu *[..] apkārt neko **nevar redzēt** [..]* var interpretēt gan kā ‘nav iespējams redzēt’, gan ‘nespēj redzēt’. Kā norāda Dž. Līčs (2013, 75), tas ir tāpēc, ka spēja ietver arī iespējamību, proti, ja kāds spēj kaut ko paveikt, tas nozīmē, ka šis kaut kas ir iespējams. Turpat gan autors piebilst, ka spēja attiecināma tikai uz dzīvām būtnēm.

Ērgemes izloknes materiālos novērots darbības vārds *varēt* epistēmiskā lietojumā, izsakot iespējamību (vai tās noliegumu), kas ietver arī spējas modālo nozīmi, visās personās, piem.:

- (8) *Es nevaru saēst* [ābolu]. (7a, 47a)
 (9) *Ka nevari* [iet – A. D.], *ta nēi* ‘neej’. (8, 10)
 (10) *Štā ‘šādi’ te nuo skates // uzskatīšanas vie ‘vien’ var redzēt, ka nau ‘nav’ kartūnīc* [tas ir, katūns (deminutīvā)]. (7, 35)
 (11) *Nevarējām sagaidīt šuos nuo guovu ‘govju’ slaukšanas*. (8, 32)
 (12) *Kas tas būs pa laiku, kamēr jūs viņus visus varēsīt pārrevidierēt* ‘pārrevidēt’. (8, 37)

Izlokšņu tekstos retāk parādās 2. personas formas, kam par iemeslu varētu būt tas, ka tie lielākoties ir stāstījumi par kādām lietām, cilvēkiem, norisēm, nevis dialogi. Ja 2. personas formas sastopamas, tās vairumā gadījumu ir vispārinātas 2. personas lietojumā, nevis uzrunājot kādu, piem.:

- (13) *Nevarēja jau labi izecēt, bet kā tika, tā tika. Vai tu nezālei kuo varēji darīt. A ‘ar’ kūc ‘kūts’ mēslim ‘mēsliem’ tik mēsluoja, [..].* (5a, 45)
 (14) *Ta ‘tad’ ka ‘kad’ es sāku šņabi dzert, pusstuops maksāja septiņpacmit ‘septiņpadmit’ kapeiku. Mellais ‘melns’ alus maksāja seškapeiki. Ka ‘kad’ rubulis ‘rublis’ bi ‘bija’ tev ķešā, ta tu varēji nuo veikala kuo iznest. Cukuru pavisam nedabujuot. Es reiz tur iegāju tabakas pīrkt.* (7, 4)

Atsaucoties uz Dž. Līču (2013, 75), arī šajos piemēros var novērot, ka, ja pastāv spēja, tad pastāv arī iespējamība, kā (14) piemērā pamatā samanāma teiktā autora spēja konkrētajos apstākļos iznest ko no veikala, un tajā pašā laikā tiek pateikts, ka ir iespējams ko iznest no veikala. „Ērgemes izloknes vārdnīcā” (Kagainē 1983, 675–676) gan kā pirmā darbības vārda *varēt* nozīme norādīta ‘būt spējīgam (ko darīt, veikt); spēt’, bet ‘būt tādām, kam ir iespēja, atbilstoši apstākļi (ko darīt, kādā veidā rīkoties, arī ko panākt, sasniegt)’ kā otrā.

S. Raģe (2003, 111) kā raksturīgu izloknes īpatnību min darbības vārdu 3. personas formu lietojumu 1. un 2. personas vietā, izņēmums nav arī modālais darbības vārds *varēt*, piem.:

- (15) *Es var ēst.*

Modalitātes aspektā interesants ir *varēt* lietojums konstrukcijā *kuo tu vari* + infinitīvs, piem.:

- (16) *Kuo tu tur vari pa aukstu zemi rāpāties!* (7a, 32a)

Vārdnīcā tā dota kā darbības vārda *varēt* 5. nozīme, proti, šādi saka, lai norādītu uz nevēlamu uzvedību vai rīcību (tezaurs.lv/var%C4%93t). Ar šādas konstrukcijas palīdzību mazāk tieši tiek izteikts **norādījums**, proti, *nerāpājies!*

Modālo darbības vārdu modalitāti ietekmē arī to lietojums dažādās izteiksmēs. Tā, piem., darbības vārda *varēt* lietojumam **iespējamības** raksturu paspilgtina vēlējuma izteiksme, piem.:

- (17) *Pēc manas gudrības tur varētu sadzīvuot.* (5, 28)
 (18) *Us 'uz' tuo skulu viņč 'viņš' i 'ir' nadzīks 'nadzīgs' uz iešanu, bet tā mācīšana, tā i 'ir' stīva. Viņč 'viņš' varētu iemācīties labi.* (7a, 20)

Darbības vārds vēlējuma izteiksmē norāda uz vēlāmu (Skujiņa 2007, 440), iespējamu, nenoteiktu un uz nākotni orientētu (Kalnača, Lokmane 2021, 257) darbību, un to lieto arī, lai diplomātiski izteiktu kādu lūgumu, aicinājumu vai nedrošu apgalvojumu (Paegle 2003, 117). Minētajos piemēros, proti, (17) un (18), uz iespējamību norāda gan modālais darbības vārds *varēt*, gan vēlējuma izteiksme, taču vēlējuma izteiksme norāda arī uz to, ka tiek izteikts nedrošs apgalvojums, teksta autoram trūkst pārliecības. Salīdzinājumam šo teikumu pārveidojums ar darbības vārdu *varēt* īstenības izteiksmē:

- (19) *Pēc manas gudrības tur var sadzīvuot.*
 (20) *Viņč var iemācīties labi.*

Abos piemēros izpaužas autora pārliecība par to, ka ir iespējams sadzīvot un iemācīties labi.

Formas ziņā interesants ir *varēt* lietojums atstāstījuma izteiksmē, kur modālās nozīmes ziņā izsakāma **iespējamība / spēja** (vai tās noliegums) pēc citu teiktā, piem.:

- (21) *Nu akal 'atkal' jau varuot' braukt.* (5, 19)
 (22) *Darīt nekā nevaruot'.* (7, 16)

Atstāstījuma izteiksmes formai pievienots pārīss gala patskanis *-i*. Šādu atstāstījuma izteiksmes formu sporādisku lietojumu novērojusi arī S. Raģe (2003, 138). Pievienots patskanis *-i* gan nav tikai atstāstījuma izteiksmei vai modāliem darbības vārdiem raksturīgs, tas fiksēts arī nelokāmā divdabja un verba *iet* nenoteiksmes lietojumā (Raģe 2003, 141, 143), piem.:

- (23) *Ienāca pie āsta 'ārsta' un palika tur gaiduot'.* (5, 15)
 (24) *Nekur tu nedrīksti iet'.* (5, 18)

Turpat S. Raģe (2003, 138) norāda arī uz atstāstījuma izteiksmes nākotnes formām, kuras veido *būšuo*t savienojums ar infinitīvu. Piemēri rāda, ka līdzīga konstrukcija veidojas arī ar modālo verbu *varēt*:

- (25) *Saciņa jau, vai tas būšuo*t varēt kuo padarīt. (5, 41)
 (26) *Mēs tie vecie nebūšuo*t varēt izbraukt. (4, 34)

No valodas ekonomijas viedokļa varētu gaidīt īsākas konstrukcijas lietojumu, proti, (*ne*)varēšuot, savukārt (26) piemērā var novērot arī to, ka *nebūšuo*t attiecas uz modālo darbības vārdu *varēt*, tātad šis ir tas gadījums, kur noliegta tiek iespēja.

Izloksnē sastopams arī vēlējuma izteiksmes atstāstāmās formas lietojums, ko veido verba *būt* vēlējuma izteiksmes forma ar darāmās kārtas pagātnes divdabi. To fiksējusi arī S. Raģe (2003, 139), piem.:

- (27) *Būtuot labāk palikusi te.*

Aplūkotajā izloknes materiālā šādā konstrukcijā sastopams arī modālais darbības vārds *varēt*, piem.:

(28) *Šituo pavašari uz tuo pusi, sacīja, būtuot varēš* ‘varējuši’ *iet*. (5, 14)

Šajā piemērā *varēt* lietojumā pagātnes aktīvā divdabja formā novērojama arī fonētiska izloknes iezīme, proti, līdzskaņa *j* un aiz tā stāvošā *i* vai *u* zudums, kas izraisījis divdabja formas kontrakciju (Raģe 2003, 31, 34, 143).

Izloksnē sastopama arī literārās valodas atstāstījuma izteiksmes forma ar *-uot*, piem.:

(29) *Viena gudra sievieta visu varuot izstāsīt par pagājību un nākamību*. (7, 17)

(30) *Nuo kazas piena sviestu ‘sviestu’ nevaruot istaisīt, kazas pienc ‘piens’ pie ēdiena vie ‘vien’ ģeld*. (1, 41–42)

Šajā gadījumā teksta autors gan norāda, ka informācijai ir cits autors, gan tādējādi pauž nepārliecinātību par apgalvoto vai noliegto iespējamību, neuzņemoties atbildību par minētās darbības realitāti, kas ir arī atstāstījuma izteiksmes pamatfunkcija (Skujīņa 2007, 55).

Darbības vārda *varēt* lietojumā novērojama arī tuva semantika darbības vārdam *drīkstēt*, proti, būt ar tiesībām (ko darīt), būt tādām, kam ir atļauts, būt iespējamam, vēlamam (llvv.tezaurs.lv/dr%C4%ABkst%C4%93t), piem.:

(31) *Jūs varat atpūsties. Dārznieks ar ‘arī’ i ‘ir’ aizgās ‘aizgājis’*. (4, 16)

(32) *Debezbraukšanas ‘Debesbraukšanas’ dienu svinēja, ne-vienc ‘neviens’ nestrādāja, sacīja, ka nevar strādāt, ta tēvainis [tas ir, pērkons] sper vasarā*. (3, 22)

(33) *Biezi jau zirņus nevar sēt, ta nau ‘nav’ pakstaiņi, zirņi jāsē ‘jāsēj’ tā paretāki*. (6, 25)

Tā (31) piemērā tiek dota atļauja atpūsties, savukārt (32) un (33), kur modālais darbības vārds ir noliegumā, rāda, ka nav vēlams attiecīgi strādāt un sēt. Šādu lietojumu norādījusi arī E. Kagaine (1983, 676) kā darbības vārda *varēt* 4. nozīmi.

Tāpat modālajam darbības vārdam *varēt* iespējami daudzveidīgi lietojumi dažādos aspektos – fonētiskā, gramatiskā, semantiskā, taču, kā tas atklāsies turpmāk rakstā, atsevišķas iezīmes raksturīgas arī citu aplūkoto modālo darbības vārdu lietojumā, piem., 3. personas formu lietojums 1. un 2. personas vietā.

2. Modālais darbības vārds *drīkstēt*

Darbības vārds *drīkstēt* ar pamatnozīmi ‘būt ar tiesībām (ko darīt); būt tādām, kam ir atļauts; būt iespējamam, vēlamam; iedrošināties’ (llvv.tezaurs.lv/dr%C4%ABkst%C4%93t) izloksnē sastopams arī noliegumā, proti, izsakot aizliegumu, piem.:

- (34) *Nedrīkstēju taisnību sacīt.* (4, 35)
 (35) *Nekur tu nedrīksti iet.* (5, 18)
 (36) *Tu nedrīkstēji viena piliena labā piena aiztikt, visur tās naudas vajadzēja.* (7, 23)
 (37) *Nedrīkstēja ne suoli spert uz viņa zemi.* (4, 35)

Līdzīgi kā darbības vārda *varēt* gadījumā, kur *varēt* noliegumā ziņo par iespējamības / spējas neesamību, darbības vārda *drīkstēt* noliegums noliedz tā nozīmi ‘būt ar tiesībām (ko darīt); būt tādām, kam ir atļauts’, tātad pauž aizliegumu.

Ar modālo darbības vārdu *drīkstēt* izteiktais aizliegums jeb atļaujas / tiesību noliegums sastopams arī saliktajā tagadnē, kur tas kopā ar noliegtu palīgdarbības vārdu *būt* lietots pagātnes aktīvā divdabja formā, piem.:

- (38) *Tamī rijā [...] nav drīkstēši* ‘drīkstējuši’ *iekšā iet.* (2, 86)
 (39) *Strādnieki nav drīkstēši* ‘drīkstējuši’ *iet pēc labības, velli* ‘velni’ *pa riju uguni šķīlušī.* (2, 89a)

Arī šajos piemēros (līdzīgi kā *varēt* gadījumā) darbības vārda *drīkstēt* lietojumā pagātnes aktīvā divdabja formā novērojama kontrakcija.

Reģistrēts arī darbības vārda *drīkstēt* lietojums atstāstījuma izteiksmē, piem.:

- (40) *Pušu nedrīkstuot griezt* ‘griezt’ [kartupeļus – A. D.], *ta* ‘tad’ *neauguot.* (6, 16)

Šāds lietojums norāda uz vēlamības noliegumu saskaņā ar citu teikto, nostāstiem.

Nereti *drīkstēt* nozīmē, izsakot atļauju vai tās noliegumu, lietota konstrukcija *(ne)būt + brīv*, piem.:

- (41) *Saimniekim* ‘saimniekiem’ *nebi* ‘nebija’ *brīv ķert zivis.* (1, 16)
 (42) *Bēnu* ‘bēnu’ *bez kristīšanas nebi* ‘nebija’ *brīv turēt.* (2, 81)
 (43) *Ka* ‘kad’ *paēda, ta* ‘tad’ *gāja gulētu* ‘gulēt’, *un runāt nav brīv.* (2, 83)
 (44) *Tik dau* ‘daudz’ *brīv bi* ‘bija’ *kā ēdienu izvārīt.* (3, 23)

Apstākļa vārdam *brīv* piemīt atļaujas nozīme (llvv.tezaurs.lv/br%C4%ABv), tātad noliegumā – aizlieguma, kas raksturīgi arī modālajam darbības vārdam *drīkstēt*, līdz ar to piedāvātos piemērus varētu pārveidot arī kā *saimnieki nedrīkstēja ķert zivis; bērnu bez kristīšanas nedrīkstēja turēt; kad paēda, tad gāja gulētu, un runāt nedrīkst; tik daudz drīkstēja kā ēdienu izvārīt.*

Šajā kontekstā arī parādās modālā darbības vārda *varēt* lietojums *drīkstēt* nozīmē, kas aprakstīts arī raksta pirmajā sadaļā (sk. piemērus (31)–(33)), piem.:

- (45) *Ta* ‘tad’ *gāja pie dievgalda, ta* ‘tad’ *mājā nebi* ‘nebija’ *brīv ēst. Ka* ‘kad’ *nāca mājā, ta* ‘tad’ *varēja ēst.* (3, 25)

Piemēra pirmajā daļā izteikts aizliegums ar konstrukciju *nebūt + brīv*, proti, tad mājā nedrīkstēja ēst, savukārt otrajā daļā norādīts, ka varēja jeb šajā gadījumā drīkstēja ēst, kad nāca mājā.

3. Modālais darbības vārds *gribēt*

Modālais darbības vārds *gribēt* ar nozīmi ‘izjust vajadzību (pēc kā); arī vēlēties, tiekties; iecerēt, gatavoties (ko darīt)’ (llvv.tezaurs.lv/grib%C4%93t) Ērgemes izloksnē sastopams, pirmkārt, ar vēlēšanās (vai tās nolieguma) nozīmi, piem.:

- (46) *Es vie-nā* ‘vienādi’ [tas ir, vienmēr] *tā kā gribu kuo kustēt.* (5, 4)
 (47) *Es gribē* ‘gribēju’ *tā sacīt.* (5, 2)
 (48) *Es jau pirmik* ‘pirmīt’ *gribēju vienc* ‘viens’ *pac* ‘pats’ *braukt.* (4, 32)
 (49) *Es negribu stāstīt.* (4, 26)
 (50) *Viņč* ‘viņš’ *tā grib gulētu* ‘gulēt’. (8, 32)
 (51) *Viņč* ‘viņš’ *gribēja manu meitu precēt.* (4, 25)
 (52) *Negribēs jau ganuos iet tie bērni* ‘bērni’ *katar* ‘katru’ *dien* ‘dienu’. (7, 38)

Dažos no šiem piemēriem darbības vārda *gribēt* lietojumā vērojama arī nozīmes nianse ‘iecerēt, gatavoties (ko darīt)’, ko varētu interpretēt arī kā nolūku (ko darīt), kā tas ir (47), (48) un (51) piemērā. Šie piemēri izceļas ar iecerī, gatavošanos gribēto darbību patiešām īstenot.

Sadaļā par darbības vārdu *varēt* jau tika minēta izloksnes īpatnība darbības vārdu 3. personas formu lietot 1. un 2. personas vietā (Raģe 2003, 111). Tas reģistrēts arī darbības vārda *gribēt* gadījumā, piem.:

- (53) *Es gan nuo tiem jaunības priekim* ‘priekiem’ *negrib vēl ārā iet.* (5, 15)

Vēlēšanos pēc kā var izteikt arī darbības vārdu *gribēt* vēlējuma izteiksmē. Tādā gadījumā vēlme tiek izteikta netiešāk, neuzbāzīgāk, ko nodrošina vēlējuma izteiksme, kurai raksturīgs lietojums pieklājības frāzēs, netieši izsakot lūgumu, aicinājumu (Kalnača 2013b, 497; Kalnača, Lokmane 2021, 244), piem.:

- (54) *Gribētu jau satikties.* (5, 12)

Otrkārt, darbības vārds *gribēt* sastopams arī ar nozīmi ‘būt kādā norisē, stāvoklī, būt ar noslieci uz kādu norisi, stāvokli’ (llvv.tezaurs.lv/grib%C4%93t), piem.:

- (55) *Reiz jau gribēja te būt nu [...] tie oktobera* ‘oktobra’ *svēki* ‘svētki’. (7, 30)

Šāds lietojums fiksēts arī „Ērgemes izloksnes vārdnīcā” (Kagaine, Raģe 1977, 362) kā darbības vārda *gribēt* 2. nozīme, proti, ‘būt stāvoklī, kad kas notiek vai var notikt; būt ar noslieci uz kādu stāvokli’.

4. Modālais darbības vārds *vajadzēt*

Modālais darbības vārds *vajadzēt* ar nozīmi ‘būt nepieciešamam, arī būt vēlamam, ieteicamam’ (llvv.tezaurs.lv/vajadz%C4%93t) blakus vajadzības izteiksmei ir viens no vajadzības izteikšanas līdzekļiem latviešu valodā. Jānis Endzelīns (1951, 972) norāda, ka to lietojumā ir neliela atšķirība, proti, *vajadzēt* konstrukcijā ar infinitīvu izsaka subjektīvu nepieciešamību, kamēr vajadzības izteiksme – objektīvu, taču mūsdienās

par šādu semantisku atšķirību vairs nerunā un konstrukcija ar *vajadzēt* un vajadzības izteiksme funkcionē kā morfoloģiski varianti bez īpašas nozīmes atšķirības (Kalnača 2013b, 489).

Darbības vārds *vajadzēt* Ērgemes izloksnē īstenības izteiksmē izsaka nepieciešamību (vai tās noliegumu noliegta verba *vajadzēt* gadījumā), piem.:

- (56) *Viņu* [dziju] **vaig** ‘vajag’ *stingri nuotīt*. (5a, 18)
 (57) **Vaiga** ‘vajag’ *klausīt (vecākim?)*. (5, 47)
 (58) *Ka* ‘kad’ *tu nezināji nekā laba, ta* ‘tad’ *teu* ‘tev’ **nevajdzēja** ‘nevajadzēja’ *plāpāt*. (5, 50)
 (59) *Vecie ķīvēja, ka* **nevajag bēkt** ‘bēgt’ *mežā, bet uz lauka*. (1, 11)
 (60) *Tev* **vaidzēja** ‘vajadzēja’ *uz taipusi cirst*. (7, 1)
 (61) *Slieksnī pāri* **nevaig** ‘nevajag’ *slaucīt*. (8, 12)

Piemēros novērojams arī darbības vārdam *vajadzēt* raksturīgais vēlamības un ieteikuma aspekts, proti, ir ne tikai nepieciešams, bet arī vēlams, ieteicams dziju nofīt stingri (56) piemērā vai klausīt vecākiem (57) piemērā, vai arī nav vēlams, ieteicams plāpāt (58) piemērā, bēgt mežā (59) piemērā vai slaucīt pāri sliekšnim (61) piemērā. „Ērgemes izloksnes vārdnīcā” (Kagaine 1983, 661) šis aspekts izdalīts kā atsevišķa nozīme – ‘būt lietderīgi, pareizi (piem., noteiktā veidā rīkoties)’.

Piemēros novērojami arī *vajadzēt* fonētiski pārveidojumi vārda saknē, proti, *-aja-* par *-ai-*, ko fiksējusi arī S. Raģe (2003, 35), pārveidojumu gaitu ilustrējot ar lietvārdu *vajadzība*, kur zudis patskanis *a* un vokalizējies līdzskanis *j*, tādējādi rezultējoties par *vaidzība*.

Darbības vārda *vajadzēt* vēlamības niansi pastiprina tā lietojums vēlējuma izteiksmē, piem.:

- (62) **Vaidzētu** ‘vajadzētu’ *iet pie ārsta*. (4, 5)
 (63) **Vaidzētu** ‘vajadzētu’ *gubās salikt*. (8, 12)

Sastopams arī lietojums atstāstījuma izteiksmē, kad izteikta nepieciešamība / ieteikums / vēlamība (vai to noliegums) saskaņā ar citu teikto, piem.:

- (64) **Vaiņuo** ‘vajagot’ *Liendienās šūpāties, tad nekuožuot uodi*. (4, 2)
 (65) **Vaiņuo** ‘vajagot’ *septiņi stundi gulēt*. (4, 15)
 (66) *Saka, ka* **nevaiņuo** ‘nevajagot’ *iskapti ‘izkapti’ turēt ruokā, tas pievelkuot tēvaini* [tas ir, pārkonu]. (5a, 39)

Piemēros atspoguļota nepieciešamība / vēlamība saskaņā ar citu teikto, kam varētu būt arī ticējumu raksturs kā (64) un (66) piemērā (sal. 17336. *Liendienās vajaga šūpoties, tad vasarā odi nekodīs*. (valoda.ailab.lv/folklorā/ticejumi/)).

Līdzīgi kā darbības vārda *varēt* gadījumā, arī *vajadzēt* atstāstījuma izteiksmes forma Ērgemes izloksnē mēdz tikt lietota ar pārīsu *-i* beigās, piem.:

- (67) *Man* **vaiņuo** ‘vajagot’ *iet pie tās mātes*. (5, 46)

Atsevišķos gadījumos darbības vārds *vajadzēt* pagātnē noteiktā kontekstā lietots vēlējuma izteiksmes nozīmē un būtībā ir orientēts uz nākotni, nevis pagātni, piem.:

- (68) *Es gan nau 'nav' tās ēdis, bet reiz **vaidzēja** 'vajadzēja' (= vajadzētu) **pruovēt**.*
(8a, 2)

Līdzīgi novērojusi arī S. Raže (2003, 137), minot piemēru ar darbības vārdu *varēt*:

- (69) *Tie gadi jau i daudz, un **varēja mirt** (= es varētu mirt).*

Neraugoties uz to, ka atzīts – mūsdienās semantiska atšķirība starp modālā darbības vārda *vajadzēt* un vajadzības izteiksmes lietojumu nepastāv un tie funkcionē kā morfoloģiski varianti bez īpašas nozīmes atšķirības (Kalnača 2013b, 489), turpinot modālo darbības vārdu analīzi Ērgemes izloksnē, iespējams, būtu lietderīgi veikt arī šādu salīdzinājumu.

Secinājumi

Modālo nozīmju ziņā Ērgemes izloksnē novērotas visas aplūkoto modālo darbības vārdu tipiskākās nozīmes un to nianse, kas minētas arī latviešu valodas vārdnīcās un citos ar modalitāti saistītos avotos un literatūrā. Tā darbības vārds *varēt* pamatā lietots, lai izteiktu iespējamību (kas ietver arī spēju) vai tās trūkumu, ja *varēt* lietots noliegumā, noteiktā konstrukcijā arī, lai norādītu uz nevēlamu uzvedību vai rīcību, vai darbības vārda *drīkstēt* nozīmē, lai norādītu uz atļauju, vēlamību vai tās noliegumu, ja noliegts darbības vārds *varēt*. Darbības vārds *drīkstēt* apgalvojumā lietots, lai izteiktu atļauju / vēlamību, savukārt noliegumā – lai norādītu uz atļaujas neesamību jeb aizliegumu. Darbības vārds *gribēt* norāda uz vēlēšanos (ko darīt) vai tās trūkumu, kā arī uz gatavību šo vēlmi īstenot; tas sastopams arī ar nozīmi 'būt kādā norisē, stāvoklī, būt ar noslieci uz kādu norisi, stāvokli'. Darbības vārds *vajadzēt* pamatā sastopams, izsakot nepieciešamu / vēlamu / ieteicamu darbību vai noliegumā tādu darbību, ko nav nepieciešams / vēlams / ieteicams īstenot.

Izloksnei raksturīgs arī perifrastisku nākotnes formu lietojums, piem., atstāstījuma izteiksmes nākotnes formas ar modālo darbības vārdu *varēt*, kuras veido konstrukcija *būšuo + varēt + infinitīvs* (sk. (25), (26)). Līdzīgi sastopams arī vēlējuma izteiksmes atstāstāmās formas lietojums, ko veido konstrukcija *būtuot + varēt* darāmās kārtas pagātnes divdabīs + infinitīvs (sk. (28)).

Fonētiskās iezīmes rāda, ka modālajiem darbības vārdiem atstāstījuma izteiksmē raksturīgs pievienots pārīss gala patskanis *-i* (sk. (21), (22), (67)), līdzskaņa *j* zudums pagātnes aktīvā divdabja formā (sk. (28), (38), (39)), darbības vārda *vajadzēt* fonētisks pārveidojums vārda saknē, proti, *-aja-* par *-ai-* (sk. (56)–(58), (60)–(68)), taču šīs nav tikai modālo darbības vārdu iezīmes, piem., pārīss gala patskanis *-i* lietots arī nelokāmā divdabja un darbības vārda *iet* nenoteiksmes gadījumā (sk. (23), (24)).

Kopumā jāsecina, ka raksta uzdevums veikt ieskatu modālo darbības vārdu lietojumā Ērgemes izloksnē, tādējādi liekot pamatu turpmākiem pētījumiem, ir paveikts. Nenoliedzami modālo darbības vārdu izpēte Ērgemes izloksnē vēl ir turpināma, jo veiktais ieskats to fonētiskajā, gramatiskajā un semantiskajā dažādībā liecina par bagātu un daudzveidīgu materiālu.

Avoti

1. Kagaine, Elga. 1983. *Ērgemes izloknes vārdnīca*. 3. Rīga: Zinātne.
2. Kagaine, Elga, Raģe, Silvija. *Ērgemes izloknes vākums. Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūta arhīva materiāli*. 1., 2., 3., 4., 5., 5a., 6., 7., 7a., 8., 8a. klade.
3. Kagaine, Elga, Raģe, Silvija. 1977. *Ērgemes izloknes vārdnīca*. 1. Rīga: Zinātne.
4. *Latviešu literārās valodas vārdnīca* (elektroniskā versija). Pieejams: <https://llvv.tezaurs.lv/>
5. *Latviešu tautas ticējumi*. Pieejams: valoda.ailab.lv/folkloraticejumi/
6. *Latviešu valodas tīmekļa korpuss (Tīmeklis2020)*. Pieejams: <http://www.korpuss.lv/id/T%C4%ABmeklis2020>
7. *Līdzsvarotais mūsdienu latviešu valodas tekstu korpuss (LVK2018)*. Pieejams: <http://www.korpuss.lv/id/LVK2018>
8. Skujiņa, Valentīna (red.). 2007. *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts.
9. *Tēzaurus*. Pieejams: <https://tezaurs.lv/>

Literatūra

1. Bybee, Joan, Fleischman, Suzanne. 1995. Modality in grammar and discourse: An introductory essay. *Typological Studies in Language*. 32, 1–14. <https://doi.org/10.1075/tsl.32>
2. Daina, Anete. 2015. Darbības vārda *varēt* modālā semantika un funkcijas latviešu valodā. *Valoda: nozīme un forma*. 6, 89–102. <https://10.22364/vnf.6>
3. Daina, Anete. 2016. Vidzemes vidus izloknes: Ērgeme, Vijciems, Strenču pilsēta. *Avoti vēl neizsīkst. Latviešu valodas dialekti 21. gadsimtā*. Stafecka, Anna (red.). Rīga: Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts, 16–78.
4. Daina, Anete. 2018. Modalitāte un pieklājības stratēģijas Latvijas Valsts prezidentu runās (1999–2014). *Nacionālās identitātes sociolingvistiskie aspekti*. Druviete, Ina (red.). Rīga: Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts, 21–43.
5. Daina, Anete. 2018a. Epistēmiskās modalitātes izteikšanas līdzekļi Latvijas Valsts prezidentu runās (1999–2014). *Valoda: nozīme un forma*. 9, 20–37. <https://doi.org/10.22364/vnf.9.3>
6. Daina, Anete. 2020. Par dažām verba formām Ērgemes izloksnē un tās apkaimē. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. 24 (1/2), 38–42. <https://doi.org/10.37384/VTPA.2020.24.038>
7. Endzelīns, Jānis. 1951. *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
8. Endzelīns, Jānis. 1954. Latviešu valoda Vidzemē. *Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras institūta raksti*. III, 125–136.
9. Fintel, Kai von. 2006. Modality and language. *Encyclopedia of Philosophy*. 10. 2nd ed. Borchert, Donald M. (ed.). Detroit: MacMillan, 20–27.
10. Haan, Ferdinand de. 2006. Typological approaches to modality. *The Expression of Modality*. Frawley, William (ed.). Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 27–69. <https://doi.org/10.1515/9783110197570.27>
11. Ivulāne, Baiba. 2010. Darbības vārds *derēt* modālā lietojumā. *Latvistika un somugristika Latvijas Universitātē*. Kalnača, Andra (red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 31–38. Pieejams: <https://www.hzf.lu.lv/petnieciba/nozimigas-publikacijas/lu-projektu-publikacijas/>

12. Ivulāne, Baiba. 2012. Palīgnozīmē lietoti darbības vārdi bērnu valodā. *Valoda: nozīme un forma*. 2, 75–85. <https://10.22364/vnf.2>
13. Kalnača, Andra. 2007. Modalitātes tipoloģija un latviešu valodas izteiksmes. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. 11, 166–173.
14. Kalnača, Andra. 2013a. Darbības vārda vajadzēt modālā semantika. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. 17(1), 80–88.
15. Kalnača, Andra. 2013b. Darbības vārds (verbs). *Latviešu valodas gramatika*. Nītiņa, Daina, Grigorjevs, Juris (red.). Rīga: Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts, 456–564.
16. Kalnača, Andra. 2014. Nolieguma un modalitātes attieksmes. *Valoda: nozīme un forma*. 5, 72–79. <https://10.22364/vnf.5>
17. Kalnača, Andra, Lokmane, Ilze. 2021. *Latvian Grammar*. Rīga: University of Latvia Press. <https://doi.org/10.22364/latgram.2021>
18. Kalnača, Andra, Lokmane, Ilze. 2022. The verb VAJADZĒT ‘to need, must’ in Latvian: its Livonian origins, modal and distributional features. *Livonian Studies IV. Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics*. 13(1), 93–122. <https://doi.org/10.12697/jeful.2022.13.1.04>
19. Kiefer, Ferenc. 1994. Modality. *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. Asher, Ronald E. (ed.). Oxford: Pergamon Press, 2515–2520.
20. Larreya, Paul. 2009. Towards a typology of modality in language. *Modality in English. Theory and Description*. Salkie, Raphael, Busuttill, Pierre, Auwera, Johan van der (eds.). Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 9–29. <https://doi.org/10.1515/9783110213331>
21. Leech, Geoffrey. 2013. *Meaning and the English Verb*. 3rd ed. London / New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315835464>
22. Lyons, John. 1977. *Semantics*. 2. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511620614>
23. Matthews, Peter Hugoe. 2014. *The Concise Oxford Dictionary of Linguistics*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press. <https://10.1093/acref/9780199675128.001.0001>
24. Mindt, Dieter. 1995. *An Empirical Grammar of the English Verb: Modal Verbs*. Berlin: Cornelsen. <https://doi.org/10.1177/007542429802600406>
25. Narrog, Heiko. 2012. *Modality, Subjectivity, and Semantic Change. A Cross-Linguistic Perspective*. New York: Oxford University Press Inc. <https://10.1093/acprof:oso/9780199694372.001.0001>
26. Nuyts, Jan. 2006. Modality: Overview and linguistic issues. *The Expression of Modality*. Frawley, William (ed.). Berlin / New York: Mouton de Gruyter, 1–26. <https://doi.org/10.1515/9783110197570.1>
27. Paegle, Dzintra. 2003. *Latviešu literārās valodas morfoloģija*. I. Rīga: Zinātne.
28. Palmer, Frank Robert. 2001. *Mood and Modality*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139167178>
29. Palmer, Frank Robert. 2013. *Modality and the English Modals*. 2nd ed. New York/London: Routledge Taylor & Francis Group. <https://doi.org/10.4324/9781315846453>
30. Raģe, Silvija. 2003. Ērģemes, Lugažu un Valkas izloksnes fonētika un morfoloģija. *Darbu izlase*. Rīga: Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts, 15–154.
31. Rudzīte, Marta. 1964. *Latviešu dialektoloģija*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.

Summary

The subdialect of Ērģeme is a part of the Vidzeme Central subdialects of the Central dialect of the Latvian language and it is one of the most studied Latvian subdialects in terms of phonetics, morphology and vocabulary, while less so regarding its particularities within the usage of modal verbs. This article provides an insight into the matter, and analyses the use of modal verbs *varēt* 'can, may', *drīkstēt* 'to be allowed, may', *gribēt* 'to want', *vajadzēt* 'to need' from the aspect of epistemic modality and deontic modality and their modal meanings, but also considering their phonetic and grammatical features. The aforementioned modal verbs are analysed in the construction together with infinitive, although they can also be used as independent verbs and function as predicates. While analysing modal verbs, their negation has to be taken into account, too. The article focuses on the negated modal verbs, and excludes the negated infinitive modified by them. The sub-dialect language material used for analysis of modal verbs dates back to the middle of the 20th century. The author of this article has previously studied modality and modal verbs among other means of expressing modality in Latvian in different discourses (e. g., internet comments, mass media, language corpuses, presidential speeches). The subdialect of Ērģeme as a source of research has been chosen in order to gain multi-sided insight into the use of modal verbs in Latvian. In addition, the subdialect of Ērģeme has been already explored by the author from other perspectives.

Keywords: modality; modal verbs; possibility; necessity; Ērģeme subdialect.

Rakstam ir Creative Commons Attiecinājuma 4.0 Starptautiskā licence (CC BY 4.0) / This article is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)